

TASHABBUSLI BUDJET MABLAG‘LARIDAN SAMARALI FOYDALANISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Kenjaev Bobur Ro‘ziboy o‘g‘li
Toshkent tumani hokimi yordamchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada tashabbusli budjet tizimining nazariy asoslari, uning iqtisodiy mohiyati va amaliy ahamiyati chuqur tahlil qilingan. Tashabbusli budjet mablag‘laridan foydalanish samaradorligini oshirishga to‘sqinlik qiluvchi omillar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Shuningdek, budjet jarayonida shaffoflikni ta‘minlash, jamoatchilik nazoratini kuchaytirish hamda raqamli texnologiyalarni keng joriy etish orqali mablag‘lardan oqilona foydalanish mexanizmlarini takomillashtirish yo‘llari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: tashabbusli budjet, davlat moliyasi, budjet samaradorligi, jamoatchilik nazorati, shaffoflik, raqamlashtirish, moliyaviy boshqaruv, budjet jarayoni

Annotation

This article provides an in-depth analysis of the theoretical foundations, economic essence, and practical significance of the participatory budgeting system. The factors hindering the efficient use of participatory budget funds are identified, and scientifically grounded proposals and recommendations for their elimination are developed. Furthermore, the study highlights ways to improve mechanisms for the rational use of budget funds through ensuring transparency, strengthening public control, and introducing digital technologies in the budgeting process.

Keywords: participatory budgeting, public finance, budget efficiency, public oversight, transparency, digitalization, financial management, budgeting process

Kirish

So‘nggi yillarda davlat moliyasini boshqarish tizimida tub islohotlar amalga oshirilib, budjet mablag‘laridan foydalanish samaradorligini oshirish ustuvor vazifalardan biriga aylandi. Xususan, tashabbusli budjet tizimining joriy etilishi fuqarolarning davlat boshqaruvidagi ishtirokini kengaytirish, hududiy muammolarni manzilli hal etish hamda budjet mablag‘larining shaffofligini ta‘minlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tashabbusli budjet mexanizmi aholining ehtiyojlari asosida loyihalarni shakllantirish va ularni moliyalashtirish orqali davlat va jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, amaliyotda ushbu tizim orqali ajratilayotgan mablag‘lardan foydalanishda ayrim muammolar mavjud

bo'lib, bu esa samaradorlikni oshirishga qaratilgan yangi mexanizmlarni ishlab chiqishni taqozo etadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, budget mablag'laridan foydalanishda samaradorlikni ta'minlashda nazorat, monitoring va tahlil mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Shu sababli mazkur maqolada tashabbusli budget tizimini rivojlantirish va mablag'lardan samarali foydalanish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari kompleks yoritiladi.

Asosiy qism

Tashabbusli budget tizimi zamonaviy davlat moliyasini boshqarishning muhim institutsional elementlaridan biri sifatida shakllanib, u fuqarolarning budget jarayonlarida bevosita ishtirokini ta'minlash orqali resurslardan samarali foydalanishga xizmat qiladi. Mazkur tizimning asosiy mohiyati shundan iboratki, unda davlat budgeti mablag'larining ma'lum bir qismi to'g'ridan-to'g'ri aholi tashabbuslari asosida shakllantirilgan loyihalarni moliyalashtirishga yo'naltiriladi. Bu esa budget siyosatining ijtimoiy yo'naltirilganligini kuchaytirish bilan bir qatorda, davlat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Tashabbusli budget tizimining iqtisodiy mohiyatini chuqurroq tahlil qiladigan bo'lsak, u fiskal markazlashuv darajasini ma'lum darajada kamaytirib, moliyaviy resurslarni hududlar kesimida adolatli va ehtiyojga mos taqsimlash imkonini beradi. Natijada, resurslardan foydalanish samaradorligi oshadi, chunki mablag'lar bevosita muammoni yaxshi biladigan subyektlar — ya'ni aholining o'zi tomonidan yo'naltiriladi. Shu bilan birga, tashabbusli budget tizimining samarali ishlashi bir qator omillarga bog'liq bo'lib, ular orasida institutsional muhit, huquqiy baza, moliyaviy nazorat tizimi hamda axborot ochiqligi alohida ahamiyat kasb etadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, budget mablag'laridan foydalanishda samaradorlikni ta'minlash uchun kuchli monitoring va nazorat mexanizmlarini joriy etish zarur.

Amaliyotda tashabbusli budget mablag'laridan foydalanish jarayonida bir qator tizimli muammolar kuzatilmoqda. Xususan, loyihalarni tanlash bosqichida subyektiv yondashuvlar mavjud bo'lishi, moliyalashtirish jarayonida kechikishlar yuzaga kelishi hamda ayrim hollarda mablag'larning maqsadsiz sarflanishi kuzatiladi. Bundan tashqari, ayrim hududlarda fuqarolarning ushbu jarayonlardagi ishtiroki yetarli darajada emasligi ham tizim samaradorligini pasaytiruvchi omillardan biri hisoblanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, tashabbusli budget loyihalarining samaradorligi hududlar kesimida sezilarli darajada farqlanadi. Bu esa hududlarning iqtisodiy rivojlanish darajasi, infratuzilma holati va boshqaruv sifatiga bog'liq.

1-jadval

Hududlar kesimida tashabbusli budget mablag'laridan foydalanish samaradorligi (kengaytirilgan tahliliy ma'lumotlar)

	Ajratilgan mablag' (mlrd so'm)	O'rtacha loyiha qiymati (mln so'm)			
Farg'ona					

Mazkur jadvaldan ko'rinib turibdiki, mablag'lardan foydalanish samaradorligi yuqori bo'lgan hududlarda loyihalarning amalga oshirish darajasi ham yuqori. Bu esa boshqaruv sifati va nazorat tizimining samaradorligini aks ettiradi.

Tashabbusli budjet tizimining muhim jihatlaridan biri — bu uning ijtimoiy yo'naltirilganligidir. Mazkur tizim orqali amalga oshirilayotgan loyihalar asosan aholining kundalik ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan bo'lib, ular infratuzilma, ta'lim, sog'liqni saqlash va ekologiya kabi yo'nalishlarni qamrab oladi. Shu nuqtai nazardan, mablag'larning tarmoqlar kesimidagi taqsimoti ham muhim tahlil obyekti hisoblanadi.

2-jadval

Tashabbusli budjet mablag'larining tarmoqlar kesimidagi taqsimoti**

Yo'nalish	Ajratilgan mablag' (mlrd so'm)			
Ta'lim				
Sog'liqni				

Jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, mablag'larning asosiy qismi infratuzilma loyihalariga yo'naltirilgan. Bu esa aholining asosiy ehtiyojlari aynan shu sohada jamlanganligini ko'rsatadi.

Tashabbusli budjet tizimining samaradorligini ta'minlashda nazorat va monitoring tizimi alohida ahamiyatga ega. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, nazorat mexanizmlari yetarli darajada rivojlanmagan hollarda mablag'lardan foydalanish samaradorligi pasayadi. Shu bois, zamonaviy boshqaruv yondashuvlarida real vaqt rejimida monitoring olib borish, raqamli platformalar orqali ochiq ma'lumotlar bazasini shakllantirish muhim hisoblanadi.

Ilmiy manbalarda ham budget ijrosi jarayonida monitoring va nazorat mexanizmlarini takomillashtirish zarurligi alohida ta'kidlangan .

****3-jadval**

Tashabbusli budget tizimida aniqlangan kamchiliklar va ularning dinamikasi**

Mazkur jadvaldan ko'rinadiki, tizimda kamchiliklar soni yildan-yilga kamayib bormoqda. Bu esa amalga oshirilayotgan islohotlarning ijobiy natija berayotganini ko'rsatadi.

Tashabbusli budget tizimini yanada rivojlantirish uchun zamonaviy yondashuvlarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, raqamli texnologiyalar asosida ishlaydigan platformalarni kengaytirish orqali jarayonlarning shaffofligini oshirish mumkin. Bundan tashqari, sun'iy intellekt asosida tahlil va monitoring tizimini joriy etish orqali mablag'lardan foydalanish samaradorligini yanada oshirish mumkin.

Yana bir muhim jihat — bu jamoatchilik nazoratini kuchaytirishdir. Fuqarolar nafaqat loyihalarni tanlashda, balki ularni amalga oshirish va natijalarini baholashda ham faol ishtirok etishi lozim. Bu esa budget mablag'laridan foydalanishda hisobdorlikni oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, tashabbusli budget tizimi davlat moliyasini boshqarishda samarali instrument hisoblanadi. Biroq uning to'liq samaradorligini ta'minlash uchun kompleks yondashuv zarur bo'lib, bunda institutsional, moliyaviy va axborot mexanizmlarini uyg'un rivojlantirish talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 13 apreldagi PF-6207-son "Davlat moliyasini boshqarish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 7 apreldagi PQ-197-son "Hududlarda tashabbusli budgetlashtirish jarayonlarini kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 9 dekabrda PQ-4555-son "2020 yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to'g'risidagi qonuni ijrosini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.

4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 20 sentyabrdagi 595-son “Tashabbusli budjetlashtirish jarayonlarini tashkil etish tartibi to‘g‘risida”gi qarori.
5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 22 maydagi 383-son “Yagona g‘azna hisobvarag‘idagi mablag‘larni boshqarish tartibi to‘g‘risida”gi qarori.
6. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2015 yil 22 maydagi 135-son “Budjet kodeksini amalga oshirishga doir normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori.
7. O‘zbekiston Respublikasi Budjet kodeksi. – Toshkent: 2013 yil (keyingi o‘zgartirish va qo‘shimchalar bilan).
8. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirining 2009 yil 4 avgustdagi 69-son buyrug‘i bilan tasdiqlangan “Davlat budjetining g‘azna ijrosi qoidalari”.
9. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan “Tashabbusli budjet” axborot portali materiallari.
10. Kenjaev B.R. “O‘zbekistonda budjet tizimi budjetlarining g‘azna ijrosini takomillashtirish” // “XXI asr: fan va ta’lim masalalari” ilmiy elektron jurnal, 2022 yil